

Dekadentizem.

(Slovstvena črtica. — Spisal E. L.)

Razni toki, ki od več strani deró na skupno mesto, se prerivajo in odrivajo drug drugega, in tam, kjer se te različne energije spajajo v skupni učinek, nastaja nejasno vrvenje, neodločno zibanje, in namestu deročega toka vidimo brezobrazno valovanje, ki poganja na površje nekaj bledih, hitro minevajočih pen. Nekaj podobnega opazujemo danes v slovstvu.

Schiller je mislil v nekem oziru prav, ko je rekel, da se v vsaki dobi duševne pridobitve slednjič osredotočujejo in dovršujejo v umetnosti. A ni mislil prav, ko je v umetnosti iskal absolutne popolnosti in ji je podredil znanost. Istina je, da je prvo in najpopolnejše v človeku umsko delovanje, in od idej, ki jih je zazrl razum pri svojem premišljevanju, je odvisna vrednost vsega ostalega delovanja. To je sicer jedna tistih krivih ver, v katere ne sme verovati, kdor hoče biti „moderni človek“, pa je resnična in bo resnična, dokler ostane človeška narava, ki nas uči: Najprej spoznaj, potem hōti in slednjič delaj! Nova doba pa, ki je na stežaj odprla pot raznim nasprotnim sestavam in zmotam, je s tem tudi v umetnost zanesla duha nestalnosti in protislovja. Anarhija slovstva je posledica anarhije modroslovja.

Ko se je razum povspel do narodne zavezi, rodile so se Ilijade in Nibelunge, v katerih mlad, odkritosrčen, neizprijen, a surov rod rožlja z orožjem in v krvavih bojih izkuša svojo čilost. Ko se je razum povspel po velikih modroslovcih starega in srednjega veka do onih jasnih višin, v katerih se človeško spoznanje v neskaljeni harmoniji spaja z božjim razodetjem, rodila se je kot umetnostni odmev te zmage človeškega duha Dantejeva nebeška pesem. Ko je življenja peza človeški razum potisnila iz spekulativnih višin v realnost družbe, ne da bi umorila v njem idealnega mišljenja,

hitele so Shakespearjeve zgodovinske osebe čez oder. Ko je isti razum odkril stare, klasične oblike in se po njih navzel predkrščanskega, poganskega mišljenja, ne da bi mogel zatajiti svoje s krščanstvom še vedno prepojene nravi, vstali so klasiki, mojstri oblike, čutni humanisti v vsebini. Treba je bilo Winckelmannov in Lessingov, da je nastopil Goethe z Ifigenijo. Treba je bilo, da je protestantovstvo oplitvilo in razjedlo krščanskega duha, da je našel Faust ugodnih tal. Revolucija in guillotina z marseillaisami sta rodili hrepenenje po krščanstvu. Razum je iskal poti iz te zagate, spomnil se je krščanstva in je rodil romantizem. In sedaj nastopajo duševne borbe XIX. stoletja — naše vrstnice. Razjedajoči in razkrajajoči kriticizem Kantov, ki je v verstvu in v zgodovino pisju rodil poniževalne sadove, je v leposlovju našel še nejasne odmeve. A šlo je dalje. Subjektivizem naslednikov njegovih še ni imel pripravljene občinstva, moral je nastopiti materijalizem, kateri je kot leposlovni naturalizem izpodkopal moralo v masah družbe. Prišli so v množicah na dan romani, katere beró ljudje, ki iščejo v slovstvu samo zadostila svoji pohotnosti. Vrgle so se v stotisoč izvodih med ljudstva povesti, ki nosijo sicer še zaradi oblike leposlovno ime, a imajo sebi primerno občinstvo le v slojih, ki verujejo v prosto ljubezen darwinistov, romani, ki jih skrivaj beró nedorastli srednješolci in slabo vzgojena dekleta in — zardé, če jih stariši dobé ob takih knjigah. Človeški razum, ki je ustvarjen, da se vspenja k luči v višavo, kakor vsaka bilka na polju, kakor vsako drevo v gozdu, ta človeški razum je začel posnemati črva, ki rije po materiji in se boji jasne svetlobe.

Nizkim ljudem je lastno, da so vedno vsaj na videz zadovoljni sami s seboj in da

trdovratno zavračajo vsakoga, ki jim kaže višje, plemenitejše nazore. Tako so tudi naturalisti svojo nenravnost branili z novodobno materijališko znanostjo. „Sovražnik napredka, zelot, borniran reakcionarec“ je bil vsak, ki se je upal kaj reči zoper to črvojedno umetnost. Sedaj pa nastopajo oni, ki jih je naturalizem vzgojil, in ti zametujejo njegove oblike in nazore. In naturalisti, ki so „katoličane“ zasmehovali, molčé sedaj proti dekadentom.

Naturalizem ne zadovoljuje človeštva. Človeška duša nosi v sebi hrepenenje po nadčutnih tvorbah. Če nima pravega, zmernega idealizma, katerega podaje krščansko mišljenje, zaletuje se v misticizem. Tako zmes najrazličnejših nazorov, kateri se pa zlivajo slednjič v popolno zdvojenost, nam odkriva dekadentno slovstvo. Dekadentizem izvira iz naturalizma, ker je od njega podeđoval npravstveni nihilizem, a je v nasprotju ž njim, ker hoče v obliki ustvariti nove, od nikoder posnete, da, naravnost protinaravne stvore.

Naturalist gleda naravo samo od nje materijalne strani in pravi, da je vrhunec umetnosti: čisto objektivno, brez refleksije, brez npravnih ozirov, brez dodatkov, brez tendence izražati naravne dogodke natančno in podrobno. Naturalist je materijalist.

Dekadent pa se loči od narave. On je sam sebi narava. Izražati istino mu je zoprno. Dekadent pravi, da vsakdo čuti po svoje in misli po svoje. Objektivne resnice ni, niti verske, niti znanstvene. Dekadent pozna samo svoje občutke, in poezija mu je le izraz občutkov. Idej dekadentne pesmi nimajo, ampak samo zvoke, ki izražajo neke živčne mike in gibljaje. Posnemati dekadent ne sme, pravilne oblike ne sme priznati, ampak mora gledati le na to, da kako silno, izredno, še nikdar čuteno čustvo izrazi na nov, še nikdar slišán naćin. Dekadent hoće samo iznenaditi, „frapirati“. Ko bi dekadent imel kak nazor, imenovali bi ga subjektivist, toda pravi dekadent ne sme imeti nazorov, ampak le čustva.

Da prihajajo takim „pesnikom“ izpod peresa stvari, katere se obićajno slišijo samo

po norišnicah, to je umljivo. Človek, ki proglasi svojo čutno domišljijo kot vladarico nad razumom in nad voljo, je nenormalen, bolan na duši. Vse hrepenenje dekadentovo meri na to, da bi vzbudil pozornost. Zato mu je dobro vsako sredstvo. Pa naj to pojasni kak vzgled! Jelovšek poje v „Simfonijah“:

I vi mi se smijete!

Kao da lubanja u mene kesi
krezubi, mrtvaćki smijeh . . .

I sred vašeg smijeha, sred radosti vaše i sreće,
ja stojim nijem kô OBELISK pradavnog faraona,
Na kome je stara ruka išarala
Otajne znake.

Niz moje grlo lek čista voda se lijeva,
dok vi s apsintom ili konjakom
škakljate, draškate nemoćne živce,
bûdite jadnu impotenciju.

Kad skakućete po parketima glatkim,
meni je kao da ćujem klopotati
drhtave kosture kosti izmoždenih
za ponoćnog oćajnog plesa . . .

I vi se mi smijete!

Smisla za dostojnost, za lepoto in za pamet tem pesnikom manjka. Seciranje trupla, vizije, smeh, jok — vse to služi dekadentu, da le vzbuja kako čustvo. Nad kakimi stvarni dekadent izkuša svoja čustva, naj nekoliko pojasni pesem Jelovškova „U nemoći“, v kateri opeva bolezen in konćuje:

Epilog.

. . . Po obićaju muhe došle rano,
da u jutro mu plaze po licu,
i rilom suše njegve krupne suze . . .

Al kako su se poveselile,
kad jednog dana nešto ugledaše:
kô mrlju kakvu, crvenu i slatku,
a baš sred ćela . . .

Oh tu je bilo pustog radovanja
i parenja i lepršanja;
dapaće jedna u nabore ćela,
u kojima se stisla rujna masa,
polegla sitna bjelcata jajašća . . .

demoni sami gledali su ćudno,
a onda silnim prasnuli grohotom . . .

A mladac neki medju njima,
rasklopiv crnu knjižurinu
napisô nješto dostojanstveno, —
a onda dodô cinićki:

ah, jednom bar je učinio nješto! — —

Brrr — to je umetnost! Dekadent pa je tako ponosen na izrodek svojega čustva, da

je pripisal še dan in kraj te vizije: Zagreb, 14. maja 1897. — To je dekadenci. Čas in kraj vplivata na živce.

Pa priznati moram, da se dekadenti navadno ne sučejo v tako nizkih tvarinah. Ker jim je jedini namen, ponašati se s silo svoje čutnosti, zato rabijo vse, kar more pretresti človeško dušo. Pri tem rabijo radi verske pojme, ki imajo pa v ustih dekadenta seveda drugačen pomen nego navadno. Zlasti je pri dekadentih v navadi, da se redno spominjajo smrti. Skoro pri vsaki dekadenci zbirki stojita v ozadju naga čutnost in poleg nje — smrt. Dušeslovec se pač ne more čuditi, če pohotnež v svojih orgijah obledi in se strese in blazno govori o smrti. Egor poje v „Molitvi samotarja.“¹⁾

Filozofi smrti in Smrt,
Groza in Molitev:
ti pojmi tako blizu blaznosti plešejo!

Ah, jaz sem pozabil, Vi ste že odšli, moji bratje;
a kaj se je zgodilo v moji črni samoti?

¹⁾ A. Egor. Pomsta neznámé Viny. 31.

niti Filozofi smrti, niti Smrt,
niti Groza ... niti Vi ...!
— — — Morda Molitev ...?!

O Bog!

Celo moje življenje je velik krik k Tebi!
... In plakanje? In ihtenje! — Vse le k Tebi!
... Ne poznam ničesar okoli ...
... tema in črne, obupane povzdignjene roke ...

O Bog! Sprejmi blaznost stvora,
ki je ustvarjen po Tvoji volji, dokler živi!
Življenje kriči! Molitev kriči!! Umiranje kriči...
in Ti, Bog, nad menoj s srcem kamenitim.

Tvoj nevredni sluga se je vrnil s prošnjami k
Tebi!

Ti ne slišiš ... Jaz se zvijam, Bog!
Že ne morem plakati, že ne morem ihteti,
moja duša je umrla ...
ali živci in mozeg in telo,
to proketo telo za Teboj z zadnjimi močmi
kriči ...

— — — — —
— — Skale niso ganile z jednim zrnom peska,
Morje brez Vetrov ni pognalo vala!!
Nemoteno tiho ... Nebo ravnodušno tiho!
... Le redki smeh iz dalje slišim ...

Tako vsaj Skala biti, tako vsaj Morje!!

(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Oton Zupančič. *Čaša opojnosti*. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1899. Tiskala Narodna tiskarna. 8°. Str. 110. Cena 1 gld. — Pesmicam svojim „Na pot“ in kritikom v pozdrav govori pesnik tako-le:

Oj pesmice, ve ubožice,
ki morate zdaj med svet,
da trgali bodo vas kritiki!

Veste — kritiki — to so hudi možje!
Oni imajo sive glavé,
oni imajo nazore!

Ej, pesmice, ej,
ve hčerke trenutka,
utrinki plamena večnega —
kedo vas spozna, kedo vas prizna?

A jaz bom honorar pobral
in kupil si bodem tobaka,
nabasal si bodem pipico
in pušil in zlagal pesmice
bom druge ...

G. Miljutin Zarnik pa napoveduje¹⁾ še to-le: „Seveda se bodo naši ljubi banavzi — „der Bildungspöbel“ — kateri so pri nas kakor drugod številoma močnejši del srednjega stanu, zvijali v krčih borniranosti, misleč, da so umetniško ogorčeni. — Da bode duhovska stranka kakor tiger švignila po mojem ljubem pesniku, to se razume. Klerikalizem, če je dosleden, ubija umetnost sploh. In „naši“ so dosledni.“ In g. dr. I. Robida méni: „Mladi mož si gotovo ne bi nikdar mislil, kako malo razuma bode imelo širše občinstvo zanje (pesmi), kako naivno se bodo tu in tam sodili njegovi proizvodi.“

Tako porablajo nekateri ljubitelji našega naroda celó umetne proizvode v to, da vpricho njih in njim v nepotrebno brambo mečejo krepela v politične nasprotnike. Ali naj torej te pesmi ocenja kritik z nado, da bodo njegovo mirno besedo tudi mirno brali ali poslušali?

Najboljšo uslugo torej storimo v sedanjih razmerah — kakor je razvidno iz navedenih „Präventivmassregeln“ —, da sedaj ne izrazimo svojih „nazo-

¹⁾ „Slov. Nar.“ 1899. v šte. 80.